

Соловей О. А.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ГІПЕРАКТИВНИМ РОЗЛАДОМ ТА ДЕФЦИТОМ УВАГИ І ДІТЕЙ ГРУПИ НОРМИ

У статті викладено результати теоретичного аналізу понять “мова”, “мовлення”, “мовленнєва діяльність”; проаналізовано основні підходи до дослідження мовлення, здійснено порівняльний аналіз мовлення дошкільників з ГРДУ та дітей групи норми. Підґрунтям для опису особливостей мовленнєвої діяльності дошкільників виступали лінгвістичний, психологічний та психолінгвістичний підходи до дослідження мовлення.

Ключові слова: мова, мовлення, мовленнєва діяльність, сприйняття мовлення, породження мовлення, розуміння мовлення.

В статье изложены результаты теоретического анализа понятий “язык”, “речь”, “речевая деятельность”; проанализированы основные подходы к исследованию речи, осуществлен сравнительный анализ речевой деятельности дошкольников из СДГУ и детей группы нормы. Основой для описания особенностей речевой деятельности дошкольников выступали лингвистический, психологический и психолингвистический подходы к исследованию речи.

Ключевые слова: язык, речь, речевая деятельность, восприятие речи, порождения речи, понимания речи.

The results of theoretical analysis of concepts “language”, “speech”, “speech activity” and different approaches to speech research are highlighted in the article. Comparative analysis of speech activity of children with ADHD and group of norm is presented. The linguistic, psychological, psycholinguistic approaches are considered.

Key words: language, speech, speech activity, speech perception, speech comprehension, speech production.

Проблема мови та мовлення дедалі частіше привертає увагу вчених у різних галузях психологічної науки. З початку ХХ століття різноманітні аспекти мовленнєвої діяльності особистості стали досліджуватись досить активно. Незважаючи на велику кількість праць, де описувались результати дослідження мовлен-

ня дітей, існує прогалина щодо дослідження мовленнєвої діяльності дітей з гіперактивним розладом та дефіцитом уваги, немає досліджень щодо аналізу структурних особливостей сприйняття, розуміння і породження мовлення цієї категорії дітей. Тому спробу здійснити порівняльний аналіз мовлення дітей з ГРДУ та дітей без розладу ми вважаємо доцільним та актуальним кроком.

До завдань нашого дослідження належать, по-перше, здійснити теоретичний аналіз понять "мова", "мовлення", "мовленнєва діяльність"; по-друге, проаналізувати основні підходи до дослідження мовлення; по-третє, здійснити порівняльний аналіз мовлення дошкільників з ГРДУ та дітей групи норми.

Психологічні аспекти мовленнєвої діяльності стали предметом дослідження таких вітчизняних та російських вчених, як Л.С. Виготський, О.Р. Лурія, С.Л. Рубінштейн, М.І. Жинкін, І.О. Зимня, О.О. Леонт'єв, О.М. Леонт'єв, Т.М. Ушакова, І.М. Румянцева та ін. [1; 4; 7; 12, 13]. У своїх працях науковці висвітлюють особливості та механізми сприймання, розуміння і породження мовлення.

Перш ніж перейти до детального аналізу особливостей мовленнєвої діяльності, слід розвести такі два поняття, як мова та мовлення (мовленнєва діяльність). Найбільш поширене визначення поняття мовлення охоплює процес практичного використання мови. Мова ж визначається як система словесних знаків, яку використовує людина для спілкування, мисленнєвої діяльності, нагромадження, збереження і передавання наступним поколінням суспільно-історичного досвіду людства [10].

Ф. де Соссюр відзначав основні протиставлення мови і мовлення: як соціального й індивідуального; як потенційного і реалізованого; як стійкого і динамічного [5]. С.Д. Максименко також відзначає, що мова та мовлення не є тотожними поняттями. Адже мова – це система знаків для передачі, прийому та використання інформації, а мовлення – це процес використання мови для спілкування. С.Л. Рубінштейн визначає мовлення як форму існування свідомості (думок, почуттів, переживань) для іншого, що є засобом спілкування з ним, і формою узагальненого відображення дійсності. Мовлення, на його думку, – це мова, що функціонує в контексті індивідуальної свідомості [12, с.17].

Л.В. Засекіна та С.В. Засекін у своїй праці "Психолінгвістична діагностика" відзначають, що вживаючи термін мовлення, увага акцентується на визначенні особливостей психічної організації конкретного індивіда, особливостей його соціалізації та пізнавальної

активності. Коли ж ми оперуємо мовою як знаковою системою, то увага концентрується на соціально-психологічних аспектах життєдіяльності особистості, впливові національно-культурного простору на становлення та розвиток її пізнавальної, мотиваційно-вольової та емоційної сфер [3].

Таким чином, мовлення – це функціональна система, тобто цілеобумовлена, спрямована на досягнення певного результату. Ця система об'єднує ті чи інші характеристики операцій, з яких вона складається (семантичних, синтаксичних, лексичних, морфологічних, фонематичних і фонетичних) для досягнення конкретної мети тієї чи іншої діяльності, яка здійснюється в конкретній ситуації мовленнєвої комунікації.

Мовленнєва діяльність розглядається низкою вчених як один з аспектів більш загального поняття діяльності. Вони розглядають мовлення як мовленнєву діяльність, що виступає у вигляді цілісного акту діяльності, або у вигляді мовленнєвих дій, включених в будь-яку немовленнєву діяльність (Л.С. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв, О.О. Леонтьєв, І.О. Зимня та ін.).

На думку О.О. Леонтьєва, мовленнєва діяльність представляє собою специфічний вид діяльності, що не зіставляється з “класичними” видами діяльності. Мовленнєва діяльність “у формі окремих мовленнєвих дій обслуговує всі види діяльності, і входить до складу актів трудової, ігрової, пізнавальної діяльності.” [7].

І.О. Зимня визначає мовленнєву діяльність як процес активного, цілеспрямованого, опосередкованого мовою і обумовленого ситуацією спілкування, взаємодії людей між собою. Мовленнєва діяльність, на думку дослідниці, може бути включена в ширшу діяльність, наприклад, трудову чи пізнавальну [4].

Мовленнєву діяльність включають не тільки в діяльність вищого порядку, а й відносять до мовленнєво-мисленнєвої діяльності. Основоположником дослідження мовленнєво-мисленнєвої діяльності особистості є Л.С. Виготський. В рамках дослідження дитячого мовлення вчений говорить про диференціацію двох форм мовлення, а саме мовлення для себе (внутрішнє мовлення) і мовлення для інших (соціальне мовлення). Процес утворення внутрішнього мовлення, за Л.С. Виготським, можна подати у вигляді схеми: соціальне мовлення – егоцентричне мовлення – внутрішнє мовлення. Егоцентричне мовлення, згідно з цією схемою, є перехідним етапом від соціального до внутрішнього мовлення [1, с.51]. Дещо інший погляд на проблему егоцентричного мовлення

дітей висловив Ж.Піаже. Для Ж. Піаже егоцентричне мовлення дитини, звернене до самого себе під час "мислення вслух", відкриває шлях до соціального мовлення. Егоцентричне мовлення дитини в працях вченого постає як певний побічний продукт дитячої активності, як вияв егоцентричного характеру її мислення, та не виконує ніякої об'єктивно корисної функції в поведінці дитини і в процесі розвитку зникає [1, с. 41].

З позиції діяльнісного підходу О.М. Леонтьєва, мислення та мовлення є не сумою, а єдністю, специфіка якої полягає в тому, що обидва процеси не можуть вважатися ані рівнозначними, ані відірваними один від одного [7].

Таким чином, мовлення (мовленнєва діяльність) визначається як один із засобів здійснення немовленнєвої діяльності, мовленнєвий процес, процес породження і сприйняття мовлення, що забезпечує всі інші види діяльності людини.

У психологічному контексті мовлення вивчається як взаємозв'язок різних сторін психіки, так як мовленнєва діяльність займає центральне місце в процесі психічного розвитку особистості. Важливим є той факт, що мовлення розглядається як психічний процес, який пов'язаний з пізнавальними (когнітивними) процесами. Ці процеси впливають на формування мовлення, його розвиток, сприяють його становленню і є органічними мовленнєвими складовими [11, с.18]. Становлення мовлення, в свою чергу, суттєвим чином перебудовує всю психічну сферу людини. Адже такі процеси, як сприйняття, пам'ять, мислення, увага, формуються у людини за участі мовлення і опосередковані ним. Розглянемо ці зв'язки детальніше.

Мовлення безпосередньо тісно пов'язане з таким пізнавальним процесом, як сприймання при сприйнятті, розумінні та породженні мовної інформації. Сприймання визначається як цілісне відображення у свідомості людини предметів і явищ об'єктивної дійсності за їх безпосереднього впливу на рецепторні поверхні органів чуття [10]. Сприймання як психічний процес характеризує важливий етап мовлення, а саме розпізнання фонетичних, лексичних, граматичних об'єктів. Також можливими варіантами взаємовідношення мовлення і сприйняття є такі: 1) сприйняття може протікати без використання мови; 2) мовлення може включатись в процес сприйняття на тому чи іншому його етапі, і так або інакше впливати на характер і продуктивність сприйняття.

Розвиток мовлення нерозривно пов'язаний і з розвитком мислення. Адже мислення передбачає використання мовних одиниць (слово, речення, текст) для вираження думок з того чи іншого приводу, що і визначає мовленнєву діяльність людини. В наш час існує дві точки зору на психологічне відношення мовлення (мовленнєвої діяльності) і мислення. Згідно з першою – зв'язок між мовленням і мисленням нерозривний. Мова, а точніше мовленнєва діяльність, обумовлює, опосередковує мислення. Згідно з другою – системи “мовлення” і “мислення” автономні, і між ними в психічній діяльності виникає неоднозначне відношення.

Існує думка, що мовлення більшою мірою пов'язане з пам'яттю, ніж з іншими структурними компонентами психіки. Так, О.Р. Лурія зазначає, пам'ять – це пізнавальний процес, який дає змогу зберігати і відтворювати сліди попереднього досвіду, а також реагувати на сигнали і ситуації, які припинили безпосередньо діяти на людину. На тісний взаємозв'язок мовлення та пам'яті вказує і те, що ряд дослідників виділяють як окремий вид словесно-логічну пам'ять, змістом якої є думки, поняття, судження, умовиводи, що відображають предмети і явища в їх загальних властивостях, істотних зв'язках і відношеннях [10]. Перебіг цього виду пам'яті неможливий без включення механізмів мовленнєвої діяльності.

Важливе значення при розгляді особливостей мовленнєвої діяльності має увага. Л.С. Виготський відносить її до вищих психічних функцій, адже її включення є необхідним для перебігу усіх пізнавальних процесів, мовленнєвої діяльності зокрема. Саме такі характеристики уваги, як стійкість та концентрація можуть істотно впливати на процес сприйняття та розуміння мовлення.

Отже, мовлення розглядається як пізнавальний процес, що характеризується єдністю з низкою інших психічних процесів таких, як сприймання, мислення, пам'ять, увага.

Поряд із діяльнісним та когнітивним аспектами дослідження мовлення, актуальним нам видається дискурсивний підхід до аналізу процесу мовлення. Цей підхід дає змогу перейти від вивчення окремого слова, речення до цілісного дискурсу, аналізу зв'язного мовлення дитини як вираження внутрішнього світу особистості, з урахуванням усіх аспектів її функціонування в суспільстві. Дискурс-аналіз досліджує предметно-змістовий бік мовної комунікації, приділяючи більше уваги її соціальній організації, ніж формально лінгвістичній. Саме дискурс-аналіз прагне посередництвом вивчення мовлення вирішити питання про співвідношен-

ня і взаємодію зовнішнього і внутрішнього світів людини, буття і мислення, індивідуального і соціального [6; 8].

Лінгвістичні дослідження процесів мовлення надають більшій уваги мовленню як лінгвістичному феномену. Для більшості дослідників цього підходу характерним є те, що аналізуючи співвідношення мови і мовлення, вони залишають поза увагою вплив на мову позалінгвістичних факторів: неухважність, обмеженість пам'яті, емоційне забарвлення, мотивацію тощо. Вивчення дитячого мовлення в лінгвістичному плані передбачає аналіз засвоєння норм словника, граматики, фонетики, інтонаційної виразності тощо.

Наступним підходом до дослідження мовлення є психолінгвістичний, який синтетично об'єднує психологічний та лінгвістичний підходи.

В психолінгвістиці мовленнєва діяльність розглядається як психічна діяльність людини, в якій розрізняють такі основні етапи, як сприймання, розуміння та породження мовлення.

Дослідженням процесу сприймання мовлення, вивченням його механізмів займалися Т.В.Ахутіна, О.О.Леонт'єв, О.Р.Лурія, І.О. Зимня, В.П.Зінченко. Сприймання мовлення являє собою складний і багатомірний психічний процес, який відбувається за тими ж загальними закономірностями, що і будь-який інший вид сприйняття. Це процес встановлення смислу, що стоїть за зовнішньою формою мовленнєвих висловлювань. Сприймання мовленнєвої форми вимагає від суб'єкта знання лінгвістичних закономірностей її побудови. Рівневність сприймання відображає як послідовність обробки мовленнєвих сигналів, так і рівневий характер побудови мовленнєвих повідомлень. Сприймання мовлення здійснюється на двох ступенях – власне сприйнятті і розумінні мовленнєвого висловлювання.

Процес розуміння мовлення – це виокремлення з потоку інформації суттєвих моментів або суттєвого смислу. Розуміння мовлення включає в себе і активне використання мовлення. Л.С. Виготський вважав, що смисловий бік мовлення, розуміння йде в своєму розвитку від цілого до часткового, від речення до слова, а зовнішній бік мовлення, продукування – від слова до речення [1]. Розуміння мовлення можна звести до дев'яти груп (модулів): використання мовного знання, побудова і верифікація гіпотетичних інтерпретацій, засвоєння сказаного, реконструкція намірів автора, встановлення ступеня розбіжності між внутрішнім і мо-

дельним світами, встановлення зв'язків всередині модельного і внутрішнього світу, зіставлення модельного світу з безпосереднім сприйняттям дійсності, співвіднесення з лінією поведінки, вибір “тональності” розуміння. Елементарна процедура, виконана в рамках кожного модуля, умовно називається інтерпретацією. Інтерпретація трактується як когнітивний процес і одночасно результатом у встановленні смислу мовленнєвих дій.

Наступним вагомим процесом мовлення є процес породження мовлення. В наш час існує багато моделей породження мовлення. Говорячи про ці моделі, слід зазначити, що процес породження мовлення залежить від багатьох чинників, серед яких найголовніші такі: 1) мовна здатність людини, її інтелект; 2) оперативне мислення; 3) база знань, що виражається у лексиконі; 4) психіка, емоції, почуття мовця. Структурною одиницею процесу породження мовлення є висловлювання, яке є відносно самостійним, завершеним, включає в себе комунікативно-модальний аспект, інтонацію, невербальні засоби спілкування.

У психолінгвістиці найпоширенішими моделями є породження висловлювання таких відомих вчених, як Н. Хомський, Л.С. Виготський, О.Р. Лурія, О.О. Леонтьєв, О.І. Зимня, Т.В. Ахутіна, Ч. Осгуд та ін.

Модель Н.Хомського прийнято називати трансформаційно-генеративною граматику. Вчений розробив і обґрунтував концепцію “вроджених знань”, відповідно до якої дитина засвоює мову завдяки вродженим знанням; вона формулює гіпотези щодо лінгвістичних правил мови. Далі, на основі цих гіпотез, вона передбачає лінгвістичну структуру майбутніх конструкцій (речень), порівнює їх з реальними реченнями, які породжує; відмовляється від гіпотез, що не виправдали себе, й розвиває ті, що є ймовірними. Саме тому, на думку Н. Хомського, в дитини має бути “вроджена схильність” вивчати мову.

Ч. Осгуд розглядає проблеми породження монологічного мовлення з позиції мовних рівнів: мотиваційного, семантичного, рівня послідовностей та інтеграційного рівня. На першому рівні мовець приймає рішення загального характеру: говорити чи не говорити, в якій формі, за допомогою який засобів, яку інтонацію обрати. На семантичному рівні мовець почергово виокремлює в реченні певні послідовності слів – функціональні класи. На третьому рівні діють механізми розпізнавання звуків та механізм граматичних послідовностей. Одиницею мови виступає слово, але не

як семантична одиниця, а як фонетична. На інтеграційному рівні як одиниця виступає склад, відбувається звукове оформлення висловлювання.

На думку Л.С. Виготського, суть процесу породження мовленнєвого висловлювання полягає у переході думки (внутрішнього мовлення) у слово (зовнішнє мовлення). Вчений виокремив п'ять фаз породження мовленнєвого висловлювання: 1) мотивація; 2) мовленнєва інтенція; 3) внутрішнє програмування висловлювання; 4) реалізація внутрішньої програми; 5) опосередкування думки у слово.

О.О.Леонт'єв розглядав процес породження мовлення як складну мовленнєву дію, що поетапно формується і входить у цілісний акт діяльності як складова її частина. Продовжуючи ідеї Л.С. Виготського, вчений запропонував поетапну модель породження мовленнєвого висловлювання. Першим етапом продукування мовлення є внутрішнє програмування висловлювання. Наступним етапом – граматико-семантична реалізація висловлювання. Третій етап – це реалізація висловлювання, і останній етап – контроль висловлювання [7].

Т.В. Ахутіна пропонує наступну послідовність рівнів породження мовлення: 1) внутрішня або смислова програма висловлювання; 2) семантичний; 3) лексико-граматичний; 4) моторна програма [11].

Істотний внесок в розумінні розвитку монологічного мовлення дитини дошкільного віку відіграли дослідження О.Р. Лурія про внутрішнє мовлення. Вчений наголошував, що воно є механізмом, який перетворює внутрішній суб'єктивний смисл у систему зовнішніх розгорнутих мовленнєвих значень. Процес породження мовленнєвого висловлювання, згідно з О.Р. Лурією, здійснюється за такою моделлю: мотив і загальний задум – внутрішнє мовлення – розгорнуте зовнішнє мовленнєве висловлювання.

Таким чином, аналіз наукових джерел із проблеми дослідження мовлення дав можливість виділити такі підходи дослідження цього поняття: психологічний (в рамках якого можна виокремити діяльнісний та когнітивний аспекти), лінгвістичний (фонетичний, лексичний, граматичний та дискурсивний аспекти) та психолінгвістичний (сприймання, розуміння та породження мовлення).

Саме ці підходи та виділені аспекти слугуватимуть підґрунтям для порівняльного аналізу мовлення дошкільників з гіперактивним розладом та дефіцитом уваги (ГРДУ) і дітей дошкільного віку без ГРДУ.

Якщо розглядати мовлення як вираження психічних процесів і закономірностей, цілком доречним є припущення про специфіку мовленнєвої діяльності дітей з ГРДУ. Адже основними симптомами цього розладу є порушення уваги, самоконтролю та надмірна імпульсивність дитини. Ми вже наголошували на взаємозв'язку мовлення з пізнавальними процесами, і хочемо також відзначити, що мовлення тісно пов'язане не лише з когнітивними процесами, але й з емоційно-вольовою сферою особистості. Тому ми припускаємо, що специфіка мовлення дітей з ГРДУ може мати своє відображення і у вираженні основних функцій мовлення.

Наші міркування щодо особливостей мовлення дошкільнят в нормі та у дітей з ГРДУ відображені в таблиці 1.

Таблиця 1.
Порівняльний аналіз мовлення дітей групи норми і дітей з ГРДУ

		Діти групи норми	Діти з ГРДУ
Лінгвістичний підхід	Фонетичний аспект	Правильне відтворення всіх звуків рідної мови, здатність сприймати звуки на слух та диференціювати звуки близькі за значенням й узагальнювати їх, уміння слухати і виділяти, підбирати слова із заданим звуком, визначати позицію звука в слові. Дитина виявляє увагу до звукової сторони мовлення, починає усвідомлювати норми звуковимови, піклуватися про її правильність.	Часті помилки у відтворенні звуків, труднощі у диференціюванні звуків близьких за значенням й узагальненні їх, невміння виділяти, підбирати слова із заданим звуком, визначати позицію звука в слові, виділяти слово з заданим звуком з ряду слів тощо.
	Лексичний аспект	Розширення лексичного запасу слів за рахунок усіх частин мови. Дитина вживає слова різної складності, з конкретним, прямим і переносним значенням. Мовлення збагачене антонімами, омонімами, метафорами, багатозначними словами. Опановують останній рівень узагальнення. Лексичне узагальнення ще є конкретним і наочним. Вживають слова, які позначають абстрактні категорії, на основі власного досвіду.	Дещо збіднений лексичний запас слів. Дитина вживає слова переважно з конкретним, прямим значенням. Мовлення не збагачене антонімами, омонімами, метафорами, багатозначними словами. Вживання слів, які позначають абстрактні категорії, зустрічається дуже рідко.

Лінгвістичний підхід	Граматичний + Синтаксичний аспекти	Засвоєння морфологічної системи мови, відмін і відмінювання. Засвоєння суфіксів, префіксів рідної мови, яке виявляється у самостійному словотворенні. Мовлення молодших дошкільників характеризується насиченням простих речень, сполучниковий зв'язок часто замінюється інтонацією, поширені у мовленні підрядні речення часу.	Мовлення дошкільників з ГРДУ характеризується використанням переважно простих речень, неточним узгодженням іменників і прикметників, і навпаки. Трудноці у засвоєнні відмін і відмінювання. Характерним є словотворення, але не за рахунок засвоєння суфіксів.
Лінгвістичний підхід	Граматичний + Синтаксичний аспекти	У середньому дошкільному віці все ще переважають прості речення, проте вже зі складнішою структурою, з'являються речення з однорідними членами, новими для їх мовлення є узагальнюючі слова й однорідні додатки. Старші дошкільники частіше вдаються до поширених речень з однорідними членами, урізноманітнюють використання простих і складних речень.	префіксів, а шляхом "злиття" кількох слів, перекручування складів в словах.
	Зв'язне мовлення (дискурс)	Розвиток монологічного мовлення: вміння переказувати прослухані невеликі уривки з художніх творів, оповідання, драматизувати їх, описувати предмет, розповідати зміст сюжетної картинки, скласти невеличку розповідь за малюнком та попередньо обговореним планом, придумувати завершені казки тощо. Розвиток діалогічного мовлення: здатність приймати участь в колективній розмові, відповідати на запитання у відповідності до його форми, задавати питання, висловлювати своє відношення до твердження, судження співрозмовника, намагаючись вживати форми "ввічливої" мови. Розрізняє та реагує на емоційні стани співрозмовника.	Відчувають труднощі при переказі тексту, потребують допомоги дорослого, порушують хід подій; при складанні описових розповідей мають труднощі, такі розповіді збіднені за змістом, фрагментарно передають особливості предметів. В спілкуванні практично не задають питань, уникають пояснень, не володіють формами мовлення-доведення. Часто не виконують елементарні правила культури мовлення з дорослими та ровесниками. Виникають труднощі з розрізненням та реагуванням на емоційні стани співрозмовника. Темп мовлення пришвидшений, дикція та виразність мовлення порушені.

Психологічний підхід	Когнітивний аспект	Здатність до категоризації предметів і явищ, що сприймаються, структуризація відтвореного матеріалу за допомогою процесів пам'яті, здатність зосереджуватись на сприйманні мовних сигналів та повідомлень, що опосередкована увагою як пізнавальним процесом	Порушення здатності до категоризації, структуризації під час відтворення мовного матеріалу, та нездатність сконцентруватись на сприйманні мовних сигналів.
	Дяльнісний аспект	Здатність оволодівати та оперувати поняттями (що передбачає вміння виокремлювати властивості, притаманні певному класу об'єктів та ідей), судженнями та умовиводами.	Порушення здатності оперувати поняттями, виокремлювати властивості, притаманні певному класу предметів, об'єктів.
Психолінгвістичний підхід	Сприймання	Сприймання мовленнєвої форми передбачає знання лінгвістичних закономірностей її побудови. Сприймання мовлення здійснюється як власне сприйняття і як розуміння мовленнєвого висловлювання.	Порушення уваги можуть впливати на процес сприймання мовлення, що в подальшому може відобразитись на розуміння мовленнєвого висловлювання.
	Розуміння	Розуміння мовлення зводиться до дев'яти модулів: використання мовного знання, побудова і верифікація гіпотетичних інтерпретацій, засвоєння сказаного, реконструкція намірів автора, встановлення ступеня розбіжності між внутрішнім і модельним світами, встановлення зв'язків всередині модельного і внутрішнього світу, співвіднесення модельного світу з безпосереднім сприйняттям дійсності, співвіднесення з лінією поведінки, вибір "тональності" розуміння.	Відповідно до визначених дев'яти модулів, у дітей з ГРДУ можуть виникати проблеми з засвоєнням сказаного, реконструкцією намірів автора та встановленням зв'язків всередині модельного та внутрішнього світу та співвіднесенням з безпосереднім сприйняттям дійсності, відповідно до вираженості основних симптомів розладу.
Психолінгвістичний підхід	Породження	Процес породження мовлення проходить такі етапи: 1) внутрішня або смислова програма висловлювання; 2) семантичний; 3) лексико-граматичний; 4) моторна програма.	Припускаємо, що процес породження мовленнєвого висловлювання у дошкільників з ГРДУ може мати певні труднощі на кожному з етапів, в залежності від переважаючого типу гіперактивності та основних симптомів цього типу.

“Функціональний підхід”	Комунікативна функція	Провідне у молодшому дошкільному віці ситуативне мовлення поступово поступається місцем контекстному мовленню. У старших дошкільників ситуативність мовлення поступається контекстному, і з'являється пояснювальне мовлення.	Переважання ситуативного мовлення над контекстним. Не сформовані навички пояснювального мовлення.
	Планувальна функція	Мовлення дитини є егоцентричним – зверненим до себе, яке виникає під час її діяльності і забезпечує планування цієї діяльності. Поступово егоцентричне мовлення інтеріоризується, перетворюється у внутрішнє мовлення, зберігаючи свою планувальну функцію.	Егоцентричність мовлення яскраво виражена і зберігає свої позиції як планування діяльності, зокрема в проблемних ситуаціях.
	Регулятивна функція	З'являється саморегулятивна функція мовлення, мовлення переміщується з результату діяльності на її початок, не лише фіксує результати, а й передбачаючи їх.	Регулятивна функція порушена, дитина не здатна передбачати результати діяльності, мовлення реалізується шляхом фіксації отриманих результатів.

Отже, результати проведеного теоретичного аналізу дали змогу дійти таких висновків:

1. Мова та мовлення не є тотожними поняттями. Мова ж визначається як система словесних знаків, яку використовує людина для спілкування, мисленнєвої діяльності, нагромадження, збереження і передавання наступним поколінням суспільно-історичного досвіду людства. Розглядаючи мовлення, увага акцентується на визначенні особливостей психічної організації конкретного індивіда, особливостей його соціалізації та пізнавальної активності.

2. Аналіз наукових джерел з проблеми дослідження мовлення дав можливість виділити такі підходи дослідження цього поняття: психологічний (діяльнісний та когнітивний аспекти), лінгвістичний (фонетичний, лексичний, граматичний аспекти та дискурсивний) та психолінгвістичний (сприймання, розуміння та породження мовлення).

3. Існують певні особливості мовленнєвої діяльності дошкільників з гіперактивним розладом та дефіцитом уваги.

Перспективним вважаємо експериментально-діагностичне ви-

вчення особливостей мовленнєвої діяльності дітей з гіперактивним розладом та дефіцитом уваги.

Література:

1. Выготский Л. С. Мышление и речь. Психика, сознание, бессознательное. (Собрание трудов.) / Выготский Лев Семенович. – Текстологический комментарий И. В. Пешкова. – М.: Издательство “Лабиринт”, 2001. – 368 с.
2. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія / Дуткевич Тетяна Вікторівна. – [2-ге видання]. – Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
3. Засекина Л. В., Засекин С. В. Психолінгвістична діагностика: Навч. посіб. / [Засекина Лариса Володимирівна, Засекин Сергій Васильович]. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 188 с.
4. Зимняя И. А. Речевой механизм в схеме порождения речи // Психологические и психолінгвістические проблемы владения и овладения. – М.: Изд-во МГУ, 1969. – 218 с.
5. Кабардов М. К., Арцишевская Е. В. Типы языковых и коммуникативных способностей и компетенции // Вопросы психологии. – 1996. – № 1. – С. 34-49.
6. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Владимир Ильич Карасик. – Москва: Гнозис, 2004. – 390 с.
7. Леонтьев А. А. Основы психолінгвістики. – М.: Смысл; СПб.: Лань, 2003. – 287 с.
8. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / Михаил Львович Макаров. – М.: ИТДГК “Гнозис”, 2003. – 280 с.
9. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія: Навч. посіб. / Павелків Роман Володимирович, Цигипало Олена Петрівна. – К.: Академ-видав, 2008. – 432 с. (Альма-матер).
10. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О. М. Степанов. – К.: “Академвидав”, 2006. – 424 с.
11. Психологія мовлення та психолінгвістика: Навч. посіб. / [Л. О. Калмикова, Г. В. Калмиков, І. М. Лапшина, Н. В. Харченко]; за заг. ред. Л.О. Калмикової. – К.: Вид-во “Фенікс”, 2008. – 235 с.
12. Румянцева И. М. Психология речи и лингвопедагогическая психология / Румянцева Ирина Михайловна. – М.: ПЕРСЭ; Логос, 2004. – 319 с.
13. Ушакова Т. Н., Бартенева З. С. Психологическое содержание речи ребенка 3-5 лет // Вопросы психологии. – 2000. – № 2. – С. 56-65.